

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ЗАТВЕРДЖЕНО:
Перший проректор
Н.М. Іщенко
„_____” _____ 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ФАРМАЦІЇ ТА МЕДИЦИНИ
підготовки бакалаврів
галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»
професійної кваліфікації «Фармацевт»

Миколаїв 2018

Лист погодження робочої програми

Робоча програма з «Історія фармації та медицини» для студентів за напрямом підготовки 226 «Фармація, промислова фармація» затверджена на засіданні кафедри «Медичної біології та хімії, біохімії, фізіології та мікробіології».

Укладач: Марцінковський І. Б. кан. мед. наук, доцент

Протокол від. "13" лютого 2018 року № 7

Завідувач кафедри

 д.мед.н. Авраменко А.О.

Схвалено науково-методичною радою медичного інституту, протокол від "22" лютого 2018 року № 5

Голова

 д.біол.н. Козій М.С.

Робочу програму погоджено:

- директор інституту Грищенко Г.В.
- начальник навчально-методичного відділу Потай І.Ю.

1. Опис навчального плану

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	Нормативна
Модуль – 1	Спеціальність: 226 «Фармація, промислова фармація»	Рік підготовки – I
Змістових модулів – 1		Семестр – 2
Всього годин: - 90		Лекції -10 год.
		Практичні – 20
Тижневих годин: аудиторних – 2 год. самостійних – 4 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Самостійна робота 60 год.
		Вид контролю: залік

Вступ

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія фармації та медицини» складена відповідно до Стандарту вищої освіти України з підготовки фахівців другого (магістерського) рівня галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності **226 «Фармація, промислова фармація»**, професійної кваліфікації: **фармацевт**.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Медицина є найдавнішою і важливою для майбутнього існування людини наукою, що віддзеркалює рівень загальносвітової та національної культур. Будь-яка наука, у тому числі й історія медицини, характеризується певними ознаками. Загалом наука – це система знань, що має об'єкт (об'єкти) дослідження, властиві їй методи дослідження і користується певною системою термінів (має метамову). Неможливо досконало оволодіти наукою без знання її історії. Методологічно правильна історична оцінка явища, факту, теорії і є справжня їх суть.

Слово «історія» прийшло до нас від грецького *ιστορία* (історія, оповідання), від протоіндоєвропейського «*wid-tor-», від кореня «*weid-» (знати, бачити). Цей корінь присутній в латинській мові – «video», в санскриті – «veda», в праслов'янській – «ведати», давньоукраїнське – відати, знати.

Історія медицини – галузь історичної науки і окремих предмет викладання у вищих медичних школах, що вивчає науковий, суспільний та технологічний розвиток медицини, покладаючись при цьому на письмові та матеріальні свідчення минулих подій.

Об'єктом дослідження історії фармації та медицини є минуле людства, що розглядається у розвитку знань та практичних навиків, пов'язаних з лікуванням, а пізніше й збереженням та зміцненням здоров'я людини, запобігання різного роду захворюванням і ушкодженням.

Зміст медицини, якість лікувальних та рівень запобіжних засобів, становище медичних працівників завжди залежали і залежать від соціально-економічних умов життя людства, від суспільного ладу, розвитку природничих наук, філософії, техніки. Тому вивчати історію медицини, правильно розуміти її розвиток можна лише в нерозривному зв'язку із загальною історією людства. Оскільки сучасна медицина є системою наукових знань про здоров'я і захворювання людини в умовах її як індивідуального, так і громадського життя, ця наука має біосоціальний характер. Біологічне і соціальне входять у медицину не ізольовано, а в діалектичному поєднанні.

Значення історії медицини для медичних працівників:

- не можна уявити фахівця з вищою освітою, який не знає історії розвитку світової цивілізації;
- вивчення минулого медицини в історичній послідовності дає правильне уявлення про те, як виникли й нагромаджувалися навички розпізнавання захворювань, уміння лікувати їх і запобігати їм, як поступово почали правильно розуміти функції організму та зміни їх під час захворювань;
- знання історії предмета (знання попередніх теорій, їхнього розвитку, здобутків і помилок) допоможе кращому засвоєнню самого предмета, тобто медичних дисциплін;
- знання історії допомагає уникнути помилок попередників, а використовуючи їхній досвід швидше досягти кращих результатів на тлі сучасних вимог (історія медицини на багатомісячному досвіді показує, зокрема, всю помилковість численних намагань знайти універсальний засіб лікування – панацею);
- розвиваючи позитивні традиції світової і вітчизняної медицини, лікарі зможуть зробити свій вагомий внесок у побудову нового життя, у зміцнення фізичного і морального здоров'я народу;
- отримані знання допоможуть правильно розуміти сучасний стан медицини і прогнозувати її розвиток, оскільки в кожному суспільному явищі завжди виявляються залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього;
- врешті історія медицини є джерелом виховання подвижництва, гуманізму і милосердя (впродовж тисячоліть існування медицини таких прикладів маємо безліч);
- історія завжди була джерелом виховання патріотизму, оскільки відомо, що народ, позбавлений історії, втрачає свою самобутність, стає населенням (натовпом) і не може заслуговувати на повагу, не здатен розвивати науку, а приречений на пасивну роль і приречений лише на запозичення та наслідування.

Історію медицини поділяють на ***загальну*** та ***спеціальну***.

Загальна історія медицини вивчає розвиток медичних знань у людському суспільстві загалом (її вивчають у вищій як окрему дисципліну). Загальні питання, основні закономірності історичного розвитку медицини складають предмет історії медицини як окремої науки, самостійної дисципліни. У спеціальній історії медицини висвітлюється розвиток окремих галузей медицини – терапії, хірургії, педіатрії, фізіології людини, фармації тощо (її вивчають при навчанні на певних

профільних кафедрах). Загальна історія медицини та спеціальні історико-медичні відомості складають систему історико-медичної освіти лікаря. Історичний розвиток подається цілісною системою, а не у вигляді механічної суми окремих розрізнених даних з історії різних дисциплін.

Оскільки розвиток медицини перебуває в залежності від рівня розвитку продуктивних сил та характеру виробничих відносин, то в основу її періодизації покладена загальноісторична періодизація розвитку людства. Загальнолюдську історію розділяють на періоди:

- **Історія стародавнього світу**, яка поділяється на *історію первісного ладу*, *історію Стародавнього Сходу* та *історію Стародавніх Греції й Риму*;
- **Історія Середніх віків** або Медієвістика – від часу падіння *Західної Римської імперії* у 476 р. до *відкриття Америки* Х. Колумбом у 1492 р. (за новою періодизацією) або до закінчення *Тридцятилітньої війни* у 1648 р.;
- **Нова історія** – від дати *відкриття* Х. Колумбом *Америку* у 1492 р. до *Першої світової війни* у 1914 р.;
- **Новітня історія** – від 1914 р. до наших днів.

Проте слід зазначити, що західна історіографія не виділяє поняття «Нова історія» й «Новітня історія», а натомість виділяється період «Modern history» («Сучасна історія») – від 1492 р. до наших днів.

Кожен з цих періодів поділяється на підперіоди, наприклад, доби середньовіччя – на раннє (V–X ст.), середнє (XI–XV ст.), пізнє – епоха Відродження (XVI–XVII ст.).

Отже, відповідно до цих періодів розділяють й історію медицини:

1. Медицина стародавнього світу:

- медицина первісних часів (обіймає період орієнтовно від трьох мільйонів до п'яти тисяч років до нашої ери);
- медицина Стародавнього Сходу, Стародавньої Греції та Риму (період від п'яти тисяч років до нашої ери й до V ст. нашої ери, коли впала Римська імперія).

2. Медицина доби середньовіччя (V–XV ст.).

3. Медицина сучасності (з XVI ст. до наших днів).

Характерною особливістю запропонованої програми є те, що медицина, медична діяльність розглядається в ній як важливий елемент культури, як соціокультурний феномен. Матеріали з історії медицини співвідносяться в даному курсі з матеріалами з історії науки, релігії, філософії, економіки, права, суспільної психології. Розвивається підхід до історії медицини як до цілісного культурологічного процесу. Особлива увага в даному курсі зосереджена на тому, як виникали ті чи інші медичні ідеї, як вирішувались науково-медичні проблеми в ту чи іншу історичну епоху. Виклад питань історії медицини спирається на конкретні наукові факти і узагальнення, котрі розглядаються через призму сучасних наукових і філософських уявлень.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія фармації та медицини» є ознайомлення студентів-медиків із сучасним розумінням досягнень медичної

науки і практики у світі та в Україні у взаємозв'язку із загальною історією людства та оволодінням ними навиків інтерпретації розвитку медицини в історичній ретроспективі, трактування основних історико-медичних подій, вивчення основних етапів розвитку медицини у зв'язку з розвитком і зміною суспільно-економічних умов, диференціація наук загалом та вплив їхніх досягнень на розвиток медицини, формування наук у галузі медицини.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія фармації та медицини» є оволодіння навичками аналізу джерел з історії медицини, визначення особливостей природничо-наукових і медичних знань, характерних рис розвитку медицини у різні історичні періоди, інтерпретування основних історико-медичних подій.

ОСНОВНІ ЗАННЯТТЯ ТА УМІННЯ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

2. Матриця компетентностей

№	Класифікація компетентностей за НРК	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
1	2	3	4	5	6
Інтегральна компетентність					
Здатність розв'язувати типові та складні задачі і проблеми у професійній діяльності (галузь – охорона здоров'я) та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог					
Загальні компетентності					
1	Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності та їх здатність застосовувати на практиці	Мати спеціалізовані концептуальні знання, набуті у процесі навчання та зі структур професійної діяльності	Вміти розв'язувати професійні задачі, які виникають у професійній діяльності, що потребує постійного оновлення	Здатність ефективно формувати та доносити власні висновки та пояснення до фахівців, пацієнтів і їх родичів та планувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності	Нести відповідальність за прийняття рішень, власний професійний розвиток і здатність до подальшого професійного навчання
2.	Особистісна прихильність до обраного фаху та мотиваційна складова щодо досягнень у фаховій діяльності	Мати глибокі знання, набуті у процесі навчання та відкритість до	Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує постійного оновлення та інтеграції знань	Встановлювати відповідні професійні зв'язки для досягнення результату	Нести відповідальність за подальший професійний розвиток своєчасне використання методів

		постійного їх оновлення та поповнення			саморегуляції
3	Вміння виявляти, аналізувати, формулювати та вирішувати проблеми, що визначені особливостями галузі	Знати методи аналітичного аналізу та застосування набутих знань	Вміти проводити аналіз інформації, формулювати власну думку та приймати обґрунтовані рішення	Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей	Нести відповідальність за вміння аналізувати, формулювати та вирішувати поточні проблеми
4	Здатність вчитися і бути сучасно навченим з урахуванням використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій	Мати глибокі знання в галузі інформаційних і комунікаційних технологій, що застосовуються у професійній діяльності	Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній галузі, що потребує оновлення та інтеграції знань.	Використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності	Нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних професійних знань та умінь.
5.	Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих на себе обов'язків	Знати об'єм своїх обов'язків та шляхи виконання поставлених завдань	Вміти визначати завдання та бути наполегливим і сумлінним при виконання обов'язків	Встановлювати міжособистісні зв'язки для забезпечення якісного виконання поставлених завдань	Нести відповідальність за якісне виконання поставлених завдань
6.	Здатність адекватно оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт	Знати методи оцінювання показників в якості	Вміння якісно виконувати поставлені завдання	Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення поставлених цілей	Нести відповідальність за якісне виконання робіт

7.	Здатність до співпраці в команді, що вимагає набуття навички міжособистісної взаємодії	Знати тактики спілкування, закони та способи комунікативної поведінки	Вміти обирати способи та стратегії спілкування для забезпечення ефективної командної роботи	Використовувати стратегії спілкування та навички міжособистісної взаємодії	Нести відповідальність за вибір способу та стратегії комунікації
8.	Здатність до вибору стратегічних засад спілкування, щоб діяти на основі етичних міркувань (мотивів), соціально відповідально та громадсько свідомо	Знати методики та стратегії спілкування, свої громадські права та обов'язки	Вміти формувати свою громадянську свідомість та діяти відповідно до неї	Здатність донести власну громадську позицію	Нести відповідальність за свою громадянську позицію та діяльність
9.	Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної соціально визначеної мети	Знати права, обов'язки та шляхи виконання поставлених завдань	Вміти визначити мету та стратегію подальшого розвитку, бути наполегливим та сумлінним при виконанні обов'язків	Встановлювати міжособистісні зв'язки для ефективного виконання завдань та обов'язків	Відповісти за якісне виконання поставлених завдань
10.	Здатність спілкуватися державною (українською) мовою як усно, так і письмово та однією іноземною	Мати досконалі знання рідної мови та базові знання іноземної мови	Вміти застосовувати знання рідної мови, як усно так і письмово, вміти спілкуватись іноземною мовою.	Використовувати при фаховому спілкуванні та в діловодстві рідну мову. Використовувати іноземну мову у професійній діяльності	Нести відповідальність за вільне володіння рідною мовою та українською мовою за професійним спрямуванням
11	Здатність до ведення здорового способу життя, адаптації та дії в новій (у тому рахунку конфліктній) ситуації	Мати знання для ведення здорового способу життя та	Вміти застосувати знання для ведення здорового способу	Вміння встановлювати відповідні зв'язки для досягнення позитивного результату	Нести відповідальність за здоровий спосіб життя та своєчасне використання

		здатності до адаптації	життя та пристосовуватися до нових обставин та (у тому рахунку конфліктній) ситуації		методів саморегуляції для своєчасної адаптації
12.	Прагнення до збереження чистоти нашого довкілля	Знати проблеми збереження чистоти нашого довкілля та шляхи його збереження	Вміти формувати вимоги до себе та оточуючих щодо збереження чистоти нашого довкілля	Вносити питання на обговорення до громади, надавати пропозиції відповідним органам та установам щодо заходів до збереження та охорони довкілля	Нести відповідальність щодо виконання заходів збереження довкілля в межах своєї компетенції
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності					
1.	Здатність до професійного мислення на підставі аналізу та синтезу медико-гігієнічних знань в проекції історичного та системо-ціннісного контексту їх осмислення з урахуванням особливостей системи охорони здоров'я та специфіки медичної освіти кожної окремо країни	Мати спеціалізовані знання про людину, її органи та системи в проекції історичного та системо-ціннісного контексту їх осмислення та особливості системи охорони здоров'я, специфіку медичної освіти	Вміти проводити фізикальне обстеження хворого, поставити попередній діагноз захворювання та призначити лабораторне та інструментальне обстеження хворого шляхом застосування стандартних методик враховуючи особливості менталітету пацієнта (соціально, релігійно	На підставі нормативних документів вести медичну документацію щодо пацієнта (карту амбулаторного/стаціонарного хворого тощо) з урахуванням особливостей системи охорони здоров'я та специфіки медичної освіти кожної окремо країни	Дотримуючись етичних та юридичних норм та враховуючи особливості менталітету пацієнта (соціально, релігійно обумовлені перестороги) нести відповідальність за прийняття обґрунтованих рішень і дій щодо правильності встановлення попереднього клінічного діагнозу захворювання

		кожної окремо країни	обумовлені перестороги)		
2.	Здатність застосовувати набуті знання в царині історії медицини в практичних ситуаціях, визначених особливостями галузі знань – Охорона здоров'я	Мати глибокі знання, набуті у процесі навчання з історії медицини та відкритість до постійного їх оновлення та поповнення	Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань	Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності в проекції історичного та системно-ціннісного контексту їх осмислення	Нести відповідальність за постійний професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності
3.	Здатність встановити психологічний контакт з пацієнтом з урахуванням наявного культурально-ментального розмаїття, що відповідає сучасному постіндустріальному та мультикультурному суспільству	Мати спеціалізовані знання про людину в проекції історичного та системно-ціннісного контексту їх осмислення з урахуванням особливостей системи охорони здоров'я та специфіки медичної освіти кожної окремо країни	Вміти спілкуватися з представниками різних мов, релігій та культур урахуовуючи особливості менталітету пацієнта (соціально, релігійно обумовлені перестороги) та специфіки медичної освіти кожної окремо країни	Формувати та донести до пацієнта та фахівців власні висновки щодо принципів та характеру лікування, враховуючи особливості менталітету пацієнта (соціально, релігійно обумовлені перестороги)	Нести відповідальність за прийняття рішення, що враховує особливості системи охорони здоров'я та специфіки медичної освіти кожної окремо країни
4.	Здатність	Мати	Вміти	Обґрунтовано	Нести

	враховувати гендерні та вікові особливості пацієнта при обранні засобів та методів медичної і психологічної реабілітації з урахуванням наявних системо-ціннісних орієнтирів культури та медико-гігієнічних знань того суспільства, членом якого пацієнт являється	спеціалізовані знання про людину, її органи та системи з урахуванням наявних системо-ціннісних орієнтирів в культурі та медико-гігієнічних знань того суспільства, членом якого пацієнт являється	виконувати медичні маніпуляції з урахуванням наявних системо-ціннісних орієнтирів культури та медико-гігієнічних знань того суспільства, членом якого пацієнт являється	формувати та донести до пацієнта, фахівців висновки щодо необхідності проведення медичних маніпуляцій з урахуванням наявних системо-ціннісних орієнтирів культури та медико-гігієнічних знань того суспільства, членом якого пацієнт являється	відповідальність за якість виконання медичних маніпуляцій з урахуванням наявних системо-ціннісних орієнтирів культури та медико-гігієнічних знань того суспільства, членом якого пацієнт являється
5.	Здатність до практичного використання деонтологічних норм роботи лікаря з урахуванням гуманістичної складової, історичної спадщини та особливостей розвитку сучасного мультикультурного суспільства	Мати спеціалізовані знання про деонтологічні норми роботи лікаря з урахуванням гуманістичної складової, історичної спадщини та особливостей розвитку сучасного мультикульту	Вміти визначати, деонтологічні норми роботи лікаря з урахуванням гуманістичної складової, історичної спадщини та особливостей розвитку мультикультурного суспільства	Формувати та донести до пацієнта, фахівців висновки щодо роботи лікаря з урахуванням гуманістичної складової, історичної спадщини та особливостей розвитку сучасного мультикультурного суспільства	Нести відповідальність за обґрунтованість визначення лікування пацієнта з урахуванням гуманістичної складової, історичної спадщини та особливостей розвитку сучасного мультикультурного суспільства

		льтурног о суспільст ва			
6.	Здатність до адекватної оцінки впливу соціально-економічних та системо-ціннісних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї та українського соціуму в цілому	Мати спеціалізовані знання про вплив соціально-економічних та системо-ціннісних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї та українського соціуму в цілому	Вміти визначати фактори, динаміку та міру впливу соціально-економічних та системо-ціннісних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї та українського соціуму в цілому	Обґрунтовано визначати, оцінювати, формулювати та довести до пацієнта, родичів та фахівців про вплив соціально-економічних та системо-ціннісних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї та українського соціуму в цілому	Нести відповідальність за адекватність оцінки впливу соціально-економічних та системо-ціннісних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї та українського соціуму в цілому

2.1 Вимоги до додаткового технічного організаційного забезпечення курсу

Лекційний курс підкріплюється використанням історичних артефактів (літератури певного історичного періоду чи їх репринтних видань, медичного інструментарію тощо), ілюстрованих наочних посібників, художніх творів (літератури і образотворчого мистецтва), проекційної та мультимедійної техніки (діапозитиви у форматі цифрових файлів із таблицями, рисунками, фотографіями, основними тезами, висновками). Практичні заняття передбачають використання методичних розробок, технічних пристроїв, обладнання, які висвітлюють тему заняття.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		лек.	пр.	сам.
Змістовий модуль 1. Загальні питання історії медицини				
<i>Тема 1. Медицина Стародавнього світу. Розвиток медицини в ранніх рабовласницьких</i>	18	2	4	12

держав (Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю, Греції, Риму, Александрії), її закономірності та досягнення. Медицина на українських землях за стародавніх часів				
<i>Тема 2. Медицина Середньовіччя</i>	18	2	4	12
<i>Тема 3. Медицина Раннього Нового часу (кінець XV – XVIII ст.)</i>	18	2	4	12
<i>Тема 4. Європейська медицина Пізнього Нового часу (1789 – 1914 рр.)</i>	18	2	4	12
<i>Тема 5. Світова медицина та охорона здоров'я ХХ століття</i>	18	2	4	12
Всього	90	10	20	60

4. Теми лекцій

№	Тема лекцій	Кількість годин
	Змістовий модуль 1. Історія стародавнього світу і Середньовіччя	
1	Медицина Стародавнього світу. Розвиток медицини в ранніх рабовласницьких державах (Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю, Греції, Риму, Александрії), її закономірності та досягнення. Медицина на українських землях за стародавніх часів	2
2.	Медицина Середньовіччя	2
	Змістовий модуль 2 Історія Медицини Нового і новітнього часу	
3	Медицина Раннього Нового часу (кінець XV – XVIII ст.)	2
4	Європейська медицина Пізнього Нового часу (1789 – 1914 рр.)	2
5	Світова медицина та охорона здоров'я ХХ століття	2
	Всього	10

5. Теми практичних занять

№	Тема практичних	Кільк. годин
	Змістовий модуль 1. Історія стародавнього світу і Середньовіччя	
1	Медицина Стародавнього світу. Розвиток медицини в ранніх рабовласницьких державах (Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю, Греції, Риму, Александрії), її закономірності та досягнення. Медицина на українських землях за стародавніх часів	4
2.	Медицина Середньовіччя	4
	Змістовий модуль 2 Історія Медицини Нового і новітнього	

.	часу	
3	Медицина Раннього Нового часу (кінець XV – XVIII ст.)	4
4	Європейська медицина Пізнього Нового часу (1789 – 1914 рр.)	4
5	Світова медицина та охорона здоров'я XX століття	4
	Всього	20

6. Назва, план та зміст лекцій за темами

Тема 1. **Медицина Стародавнього світу. Розвиток медицини в ранніх рабовласницьких державах (Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю, Греції, Риму, Александрії), її закономірності та досягнення. Медицина на українських землях за стародавніх часів**

Конкретна мета:

- Знати визначення історії медицини як науки і предмету викладання; загальну періодизацію і хронологію розвитку медицини;
- Визначити особливості природничонаукових і медичних знань, характерні риси розвитку лікування в країнах Стародавнього Світу;
- Проаналізувати джерела з історії медицини Стародавнього Світу.

План:

1. Загальна історична характеристика періоду Стародавнього Світу.
2. Медицина народів Стародавньої Месопотамії (Шумеру – IV–II тис. до н. е., Вавилону й Ассирії – II–середина I тис. до н. е.).
3. Медицина Стародавнього Єгипту.
4. Медицина Давньої Греції.
5. Медицина Стародавнього Риму.
6. Медицина народів Стародавньої Індії.
7. Медицини Стародавнього Китаю.
8. Медицина на українських землях за стародавніх часів.

Зміст лекції.

Історія медицини як наука та предмет викладання. Періодизація і хронологія історії та медицини. Джерела вивчення історії медицини. Особливості первісного суспільства. Антропосоціогенез. Табу, анімізм, фетишизм, магія, тотемізм. Лікування у первісному суспільстві. Загальні риси розвитку лікування в країнах Стародавнього Світу. Два напрями в медицині Месопотамії. Закони Хаммурапі й медицина. Основні давньоєгипетські медичні папіруси. Уявлення про анатомію в Стародавньому Єгипті. Гігієнічні навички давніх єгиптян. Санітарно-технічні споруди харапської цивілізації. Веди про медицину в Стародавній Індії. Аюрведа. Анатомічні знання в Стародавній Індії. Хірургія в Стародавній Індії. Соціальна структура давньоіндійського суспільства і медицина. Особливості медицини Стародавнього Ірану. Медицина Стародавнього Китаю. Філософські основи давньокитайської медицини. Чжень-цзю-терапія. Вчення про пульс. Лікарські засоби давньокитайської медицини. Основні етапи розвитку медицини Стародавньої Греції. Санітарно-технічні споруди цивілізації на о. Крит. Асклепейони. Давньогрецькі медичні школи. Гіппократ, його життя і діяльність.

«Збірник Гіппократа». Елліністична наука і медицина. Анатомічні розвідки Герофіла та Еразистрата. Наукова школа Аристотеля. Медицина Стародавнього Риму. Санітарно-технічні споруди у Стародавньому Римі. Методичний напрям у медицині Риму. Давньоримська військова медицина. Внесок Галена в розвиток анатомії, фізіології, фармакотерапії. Гален і галенізм в історії медицини. Медицина на українських землях за стародавніх часів.

Тема 2. Медицина Середньовіччя

Конкретна мета:

- Визначати особливості природничонаукових і медичних знань, характерні риси розвитку лікування в Середні віки.
- Вирізняти основні історико-медичні події Середньовіччя.
- Аналізувати джерела з історії середньовічної медицини.

План:

1. Загальна історична характеристика періоду Середньовіччя.
2. Середньовічна медицина Візантії й арабського світу.
3. Медицина середньовічної Європи.
4. Медицина на українських землях в епоху Середньовіччя.

Зміст лекції.

Особливості візантійської культури і медицини. Візантійські вчені-медики. Монастирські лікарні та організація медичної справи у Візантійській імперії. Особливості розвитку медицини в арабомовних халіфатах. Відомі вчені-медики арабомовних халіфатів. Абу Алі ібн Сіна та його внесок у медицину. Європейські університети в Середні віки. Схоластика і медицина. Арнольд із Вілланови. Епідемія прокази в Європі. Пандемія чуми. Алхімія і медицина. Медицина на українських землях в епоху Середньовіччя. Медицина Київської Русі.

Тема 3. Медицина Раннього Нового часу (кінець XV – XVIII ст.)

Конкретна мета:

- Визначати особливості природничо-наукових і медичних знань, характерні риси розвитку медицини в Новочасну добу.
- Аналізувати джерела з історії модерної культури і медицини.
- Розуміти особливості розвитку медицини і медичних знань в період Нового часу.
- Інтерпретувати основні історико-медичні події в період Нового часу.

План:

1. Загальна історична характеристика періоду Раннього Нового часу.
2. Розвиток анатомії (Леонардо да Вінчі, Андреас Везалій, Уільєм Гарвей).
3. Становлення фізіології як науки.
4. Особливості розвитку епідеміології (Дж. Фракастро).
5. Заснування університетів, госпітальних шкіл та особливості підготовки лікарів.

6. Розвиток вітчизняної медицини у зазначений історичний період (Ю. Дрогобич, громадська і військова медицини).

Зміст лекції.

Характеристика Раннього Нового часу. Анатомічні студії Леонардо да Вінчі. Падуанський університет у XVI ст. Андреас Везалій і «Золотий вік анатомії». Ятрофізика, ятромеханіка, ятроматематика. Медична система Парацельса. Ятрохімія. Становлення фізіології як науки. У. Гарвей і його внесок у науку. Розвиток хірургії. Особливості розвитку епідемій у цей історичний період. Дж. Фракасторо. Госпітальні школи та підготовка лікарів. Медицина народів Американського континенту до і після конквісти. Основні особливості та складові вітчизняної медицини. Георгій Дрогобич.

Тема 4. Європейська медицина Пізнього Нового часу (1789 – 1914 рр.)

Конкретна мета:

- Вирізняти основні характеристики Пізнього Нового періоду історії людства, особливості наукових природничих і медичних знань, характерні риси розвитку медицини цього періоду.
- Уміти аналізувати джерела з історії модерної культури і медицини.
- Розуміти особливості розвитку медицини і медичних знань в період Пізнього Нового часу.
- Уміти інтерпретувати основні історико-медичні події в період Пізнього Нового часу.

План:

1. Загальна характеристика історичного періоду.
2. Розвиток медико-біологічних дисциплін (морфології, целюлярної патології, фізіології, бактеріології, імунології).
3. Впровадження клінічних методів дослідження.
4. Розвиток клінічної медицини (диференціація терапевтичних і хірургічних дисциплін).
5. Особливості становлення та розвитку медико-соціальних та гігієнічних наук.
6. Принципи земської медицини в Російській імперії.

Зміст лекції.

Великі природничо-наукові відкриття кінця XVII–XIX століть та їх вплив на розвиток медицини. Розвиток анатомії. Становлення патологічної анатомії та фізіології. Теорія целюлярної патології. Становлення наукової мікробіології. Роль наукових шкіл Пастера і Коха для подальшого розвитку медицини. Доробок вітчизняних вчених серед інших світових вчених-бактеріологів. Вірусологія як новий напрямок мікробіології. Розвиток імунології та її роль для клінічної медицини. Розвиток лабораторних методів дослідження та їх впровадження у клінічну практику. Дослідження гормонів організму та виділення в терапії окремого спеціального розділу – ендокринології. Винайдення вітамінів. Утвердження клінічного методу. Перші методи і прилади фізичного обстеження (перкусія, аускультация, термометрія). Електрокардіографія – від експериментальних досліджень до практичної медицини. Інфекційні хвороби та

епідеміологія. Становлення педіатрії як окремого розділу терапії. Виокремлення в окрему клінічну дисципліну психіатрії та неврології. Розвиток хірургії як наукової дисципліни (розвиток методів асептики і антисептики). Анестезія – від експериментів до клінічного застосування. Переливання крові та встановлення груп крові. Становлення громадської медицини, експериментальної гігієни. І. Данилевський та його вклад у початковий період розвитку громадської медицини. Розвиток вчення про професійні хвороби.

Тема 5. Світова медицина та охорона здоров'я ХХ століття

Конкретна мета:

- Уміти вирізняти основні характеристики Новітнього часу, особливості наукових природничих і медичних знань, характерні риси розвитку медицини цього періоду.
- Розуміти особливості розвитку медицини і медичних знань в період Новітнього часу.
- Навчити інтерпретувати основні історико-медичні події в період Новітнього часу.

План:

1. Загальна характеристика історичного періоду.
2. Розвиток медико-біологічних наук: генетики, анатомії, фізіології, біохімії, мікробіології, імунології.
3. Розвиток клінічної медицини: клінічних методів дослідження, ревматології й кардіології, ендокринології, психіатрії, космічної медицини, анестезіології, загальної хірургії, судинної і мікрохірургії, офтальмології, онкології. Персоналізована медицина.
4. Фармакологія. Винайдення антибактеріальних препаратів. Фарміндустрія. Створення контролюючих органів.
5. Громадська медицина у ХХ ст.
6. Досягнення українських лікарів.

Зміст лекції.

Особливості організації охорони здоров'я в ХХ ст. в передових країнах Європи та на Американському континенті. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) – історія створення. Історія становлення Міжнародного Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Відкриття в галузі фізіології, генетики та медицини, відзначені Нобелівською премією. Система охорони здоров'я в період відродження української державності за Української Народної Республіки (1917–1919 рр.). Основні напрями розвитку охорони здоров'я в Україні у радянський період. Головні засади охорони здоров'я в незалежній Україні. Основні напрями і здобутки медицини та охорони здоров'я в Україні у ХХ ст. Основні музеї медицини та аптечної справи України. Медичні експонати у постійній експозиції Миколаївського обласного краєзнавчого музею. Відомі лікарі Миколаївщини.

7. Групові заняття

Семінарські заняття проводяться у вигляді групових занять. Їх метою є

оволодіння студентами принципів і методів сучасного розуміння досягнень медичної науки і практики у світі та в Україні у взаємозв'язку із загальною історією людства; оволодіння навиками аналізу джерел з історії медицини; інтерпретації розвитку медицини в історичній ретроспективі; трактування основних історико-медичних подій; вивчення основних етапів розвитку медицини у зв'язку з розвитком і зміною суспільно-економічних умов, диференціації наук загалом та вплив їхніх досягнень на розвиток медицини; формування наук у галузі медицини.

8. САМОСТІЙНА РОБОТА

Мета самостійної роботи:

- активізувати пізнавальну діяльність студентів;
- поглиблено вивчити предмет;
- уміти застосувати отримані знання в аналізі досягнень медицини конкретного історичного періоду.

План самостійної роботи:

- 4.1.1. Підготовка до семінарських занять.
- 4.1.2. Вивчення тем, які не входять до плану аудиторних занять.
- 4.1.3. Виконання індивідуального завдання (реферат).

Вказівки та пояснення до виконання завдань на самостійну роботу:

- рівень індивідуальної підготовки за темами семінарських занять оцінюється у бальній системі за контрольними питаннями до них і включаються в загальну суму балів (поточний контроль);
- за темою пропущеного семінарського заняття готується реферат;
- підготовлені реферати заслуховуються та обговорюються на заняттях;
- матеріали підготовлених індивідуальних завдань оцінюються і включаються в загальну суму балів.

9. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ПРАЦІ СТУДЕНТІВ

Оцінка з дисципліни визначається як сума оцінок поточної навчальної діяльності (у балах), що виставляються на кожному навчальному занятті за відповідною темою та кількістю балів за виконання індивідуальних завдань студентом. Для зарахування дисципліни студент має виконати вимоги навчальної програми та отримати за поточну діяльність бал не менше 60% від максимальної суми балів (для 200 бальної шкали – не менше 120 балів).

Кількість тем практичних навчальних занять не передбачає окремого навчального заняття для приймання заліку.

Результати складання заліку оцінюються за двобальною традиційною шкалою: “зараховано”, “не зараховано”.

Самостійна робота студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті.

Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування, опитування та	Кількість	Сума
-----------------------------------	-----------	------

самостійна робота					балів за індивідуальну роботу	
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	120	80
24	24	24	24	24		

Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти

Традиційні оцінки

Конвертація оцінок у бали

«5»	24
«4»	18
«3»	12
«2»	10

Бали за індивідуальні завдання нараховуються студентів лише при успішному їх виконанні та захисті. Кількість балів, які нараховуються за різні види індивідуальних завдань, залежить від їх об'єму та значимості, але становить не більше 10 балів.

Оцінювання поточної навчальної діяльності

Загальна оцінка навчальної діяльності студента на кожному занятті є комплексною і проставляється викладачем на заключному етапі заняття до “Журналу обліку відвідувань та успішності студентів”, старостою – до “Відомості обліку успішності і відвідування занять студентами” у вигляді оцінок за традиційною чотирибальною шкалою: “5”, “4”, “3”, “2” та у балах.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою для заліку
від 120 до 200 балів	“зараховано”
менше 120 балів	“не зараховано” з можливістю повторного складання
менше 120 балів після 1 складання та 2 перескладань	“не зараховано” з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Максимальна кількість балів (200 балів), яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “5” – 24 балів, на кількість тем навчальних занять та додавання балів за виконання індивідуальних завдань (10балів). Максимальна кількість балів за поточну навчальну діяльність студента – 200. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент при вивченні дисципліни, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “3” – 12 балів, на кількість тем у модулі (2). Отримання мінімальної кількості балів за модуль (120 балів) є обов’язковою умовою для виставлення

оцінки «зараховано». Мінімальна кількість балів за поточну навчальну діяльність студента – 120.

На останньому тематичному навчальному занятті з дисципліни після закінчення вивчення теми заняття, викладач навчальної групи оголошує суму балів, яку кожен студент групи набрав за результатами поточного контролю. Студент отримує оцінку “зараховано”, якщо він не має пропусків навчальних занять і набрав кількість балів не меншу, ніж мінімальну; оцінку “не зараховано” – якщо студент має невідпрацьовані пропуски практичних занять чи лекцій, або сумарна кількість балів за поточний контроль менша, ніж мінімальна.

Студенти, які отримали оцінку “не зараховано”, після відпрацювань пропущених занять в обов’язковому порядку складають основні (базові) питання (усно або письмово) з навчальної дисципліни під час індивідуально-консультативної роботи викладача відповідної академічної (семестрової) групи. Повторне складання заліку дозволяється не більше 2-х разів і здійснюється за направленням деканату.

Підсумкове складання екзамену (заліку)

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	Залік
180-200	A	відмінно	Зараховано
160-179	B	дуже добре	
150-159	C	добре	
130-149	D	задовільно	
120-129	E	достатньо	
70-119	FX	незадовільно (з можливістю повторного складання)	не зараховано
1-69	F	незадовільно (з обов’язковим повторним курсом)	

Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертується у 4-ри бальну шкалу таким чином:

Оцінка ECTS	Оцінка за 4-ри бальною шкалою
A	«5»
B, C	«4»
D, E	«3»
FX, F	«2»

Оцінка з дисципліни FX, F («2») виставляється студентам, яким не зараховано хоча б один модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка FX («2») виставляється студентам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий модульний контроль. Ці студенти мають право на перескладання

підсумкового модульного контролю. Повторне складання підсумкового модульного контролю дозволяється не більше 2-ох разів.

Оцінка F («2») виставляється студентам по завершенні вивчення дисципліни, які не виконали навчальну програму хоча б з одного модуля або відвідали усі аудиторні заняття з модуля, але не набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність і не допущені до складання підсумкового модульного контролю. Ці студенти мають право на повторне вивчення відповідного модуля. Рішення приймається керівництвом ВНЗ відповідно до нормативних документів, затверджених в установленому порядку.

10. Контрольні питання до семінарських занять

Тема 1. Медицина стародавнього світу. Розвиток медицини в ранніх рабовласницьких державах (Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю, Греції, Риму, Александрії), її закономірності та досягнення. Медицина на українських землях за стародавніх часів

Контрольні питання:

1. Дайте визначення поняття «історія медицини». Яка загальна характеристика історичного періоду? Джерела вивчення медицини.
2. Яка загальна характеристика виробничої діяльності, побуту та вірувань народів Месопотамії?
3. Розкажіть про рівень медичних знань та медичну допомогу у народів Месопотамії. Дайте характеристику виробничої діяльності, побуту, віруванням у Давньому Єгипті.
4. Що ви можете сказати про рівень медичних знань та медичну допомогу у Давньому Єгипті?
5. Які періоди розвитку лікувальної справи у Давній Греції? Дайте характеристику лікувальної справи Крито-мікенського періоду.
6. Охарактеризуйте лікувальну справу передполісного і полісного періодів у Давній Греції.
7. Охарактеризуйте медицину класичного періоду в Давній Греції.
8. Медицина еллінського періоду в Давній Греції, дайте їй характеристику.
9. Яких відомих лікарів Давньої Греції ви знаєте? Дайте характеристику їх досягненням у медицині.
10. Яка особливість розвитку медицини народів Давнього Риму в царський період та в період республіки?
11. Розкажіть про досягнення у медицині періоду імперії в Давньому Римі.
12. Яких відомих лікарів Давнього Риму ви знаєте? Дайте характеристику їх досягненням у медицині.
13. Дайте загальну характеристику виробничої діяльності, побуту та вірувань у Давній Індії.
14. Охарактеризуйте медичні досягнення у Давній Індії.
15. Які особливості розвитку медицини Давнього Китаю?
16. Розкажіть про медицину на українських землях у Давній період.

Тема 2. Медицина Середньовіччя

Контрольні питання:

1. Розкажіть про медицину Візантії, Орибазія, монастирську медицину.
2. Який внесок арабів у світову медицину та які найяскравіші її представники (Авіценна)?
3. Роль монастирських і світських медичних шкіл у розвитку медицини (Салерно, Болонья (1156), Париж (1180), Падуа (1222)). Які особливості навчання у світських школах того часу?
4. Дайте загальну характеристику середньовічного суспільства з медичних позицій.
5. Які основні філософські течії панували в епоху Відродження (ятрофізика і ятрохімія), у чому їх позитивна роль на подальший розвиток медицини?
6. Роль спостережень А. Левенгука для розвитку медицини.
7. Що ви знаєте про Падуанську анатомічну школу А. Везалія, які її досягнення (Г. Фаллопій, М. Мальпігі, І. Фабріцій, М. Сервет та ін.)?
8. Розкажіть про початки медико-санітарного законодавства.
9. У чому особливість виникнення статистичного підходу до аналізу громадських явищ та їх значення для розвитку громадської медицини?
10. Які досягнення фармації в епоху Відродження?
11. Роль Парацельса у спростуванні хибних положень у медицині та розвитку нових уявлень про людське тіло, хворобу, лікування?
12. Який вплив зробили світоглядні уявлення Ф. Бекона на тогочасну медицину та на подальший її розвиток?
13. Реміснича (цехова) медицина Західної Європи за доби Середньовіччя та її представники (А. Паре).
14. Розкажіть про розвиток фармації та законодавче регулювання її діяльності.
15. Які особливості розвитку медицини за Руси-України?
16. Дайте характеристику медицини на українських землях у XIII–XVIII ст.
17. Розвиток фармації на українських землях у Середньовіччі.

Тема 3. Медицина Раннього Нового часу (кінець XV – XVIII ст.)

Контрольні питання:

1. Дайте загальну характеристику історичного періоду Раннього Нового часу.
2. Які особливості розвитку науки, в тому числі й медицини у цей період?
3. Що ви можете сказати про теоретичне обґрунтування розвитку медико-природничих наук у цей історичний період?
4. Розкажіть про особливості медичної освіти в європейських країнах в період Раннього Нового часу.
5. Охарактеризуйте розвиток і становлення анатомії та фізіології як наук.
6. Що ви знаєте про анатомічні студії Леонардо да Вінчі?
7. Поясніть про заслуги Андреаса Везалія і у чому полягав «Золотий вік анатомії».
8. Розкажіть про поширення епідемій та особливості становлення епідеміології в Європі (Дж. Фракастро).

9. Заснування європейських університетів і отримання освіти в них русинами та іншими слов'янами, що ви можете сказати з цього приводу?
10. Поясніть про особливості становлення фізіології як науки. Яких вчених в галузі фізіології цього періоду ви знаєте?
11. Розкажіть про розвиток громадської медицини в європейських країнах.
12. Дайте загальну характеристика історичного періоду на території України-Русі.
13. Що ви можете сказати про отримання на Русі загальної та медичної освіти?
14. Яка роль монастирів у зародженні освіти та наукової медицини на Русі?
15. Дайте характеристику медичної допомоги до прийняття християнства на Русі?
16. Хто такий Юрій Котермак і яка його роль в історії українського народу?
17. Заснування перших вищих шкіл в Україні, яка їхня роль у розвитку медичних знань?
18. Як розвивалася громадська медицина на території України у цей період?
19. Розкажіть про особливості розвитку військової медицини на українських землях у Середньовіччі?
20. Розкажіть про розвиток фармації на українських землях у Середньовіччі.

Тема 4. Європейська медицина Пізнього Нового часу (1789 – 1914 рр.)

Контрольні питання:

1. Дайте загальну характеристику історичного періоду.
2. Великі природничо-наукові відкриття кінця XVII–XIX ст. та їх вплив на розвиток медицини.
3. Розкажіть про розвиток анатомії як науки.
4. Що ви можете сказати про становлення патологічної анатомії та фізіології?
5. Дайте характеристику і поясніть у чому важливість для медицини теорії целюлярної патології.
6. Розкажіть про становлення наукової мікробіології.
7. Поясніть роль наукових шкіл Пастера і Коха для подальшого розвитку медицини.
8. Який доробок вітчизняних вчених серед інших світових вчених-бактеріологів?
9. Вірусологія як новий напрямок мікробіології, що ви знаєте про неї?
10. Як розвивалася імунологія та її роль для клінічної медицини?
11. Як розвивалися клінічні методи дослідження та їх роль у впровадженні в лікарську практику?
12. Дослідження гормонів організмів та виділення з терапії окремого спеціального розділу – ендокринології.
13. Що ви знаєте про винайдення вітамінів?
14. Розкажіть про перші методи і прилади фізичного обстеження (перкусія, аускультация, термометрія).
15. Електрокардіографія – від експериментальних досліджень до практичної медицини, як це відбувалося?
16. Які особливості розвитку клінічної медицини цього періоду?

17. Розкажіть про становлення педіатрії як окремого розділу терапії.
18. Що ви можете сказати про виокремлення в окрему клінічну дисципліну психіатрії, неврології?
19. Дайте характеристику розвитку хірургії як наукової дисципліни (розробка методів асептики й антисептики).
20. Розкажіть про розвиток анестезія – від експериментів до клінічного застосування.
21. Що ви знаєте про перші переливання крові та встановлення груп крові?
22. Становлення громадської медицини, експериментальної гігієни.
23. І. Данилевський та його вклад у початковий період розвитку громадської медицини.
24. Охарактеризуйте розвиток вчення про професійні хвороби.
25. Поясніть основні принципи земської медицини в Російській імперії, до складу якої входила частина України.

Тема 5. Світова медицина та охорона здоров'я ХХ століття

Контрольні питання:

1. Дайте загальну характеристику історичного періоду та його значення для розвитку медицини.
2. Охарактеризуйте розвиток генетики в ХХ ст.
3. Які відкриття у фізіології людини стали основою у розвитку медицини?
4. Охарактеризуйте розвиток основних напрямків біохімії.
5. Розкажіть про основні напрямки розвитку мікробіології та її дочірних дисциплін.
6. Поясніть значення впровадження нових клінічних методів дослідження.
7. Розвиток ревматології та кардіології у ХХ ст. як відгалуження терапії.
8. Що ви можете сказати про успіхи ендокринології у ХХ ст.
9. Космічна медицина – дайте пояснення основним її досягненням.
10. Виникнення анестезіології як окремої медичної дисципліни.
11. Досягнення загальної хірургії, судинної і кардіохірургії.
12. Досягнення мікрохірургії та офтальмології.
13. Досягнення і проблеми онкології.
14. Що таке персоналізована медицина?
15. Розвиток і досягнення фармакології у ХХ ст.
16. Винайдення антибіотиків і їх роль в успіхах медицини.
17. Особливості розвитку громадської медицини. Перші міністри охорони здоров'я.
18. Всесвітня організація охорони здоров'я: утворення і роль у збереженні здоров'я людей по всьому світу.
19. Особливості систем охорони здоров'я європейських країн.
20. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
21. Що ви можете сказати про українські лікарські товариства, їхніх представників?

11. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:Лекція.

Додаткова:

1. Александр Александрович Богомолец: Воспоминания современников. – К.: Наукова думка, 1982. – 216 с.
2. Алексеенко И. П. Очерки о китайской народной медицине. – К.: Госмедиздат, 1959. – 213 с.
3. Аронов Г. Е. Феофил Гаврилович Яновский / Г. Е. Аронов. – К.: Наукова думка, 1988. – 140 с.
4. Аронов Г. Ю., Пелешук А. П. Легенди і бувальщини кївської медицини (люди, факти, події, документи) / Г. Ю. Аронов, А. П. Пелешук. – К.: Століття, 2001. – 302 с.
5. Аронов Г. Ю. та ін. Визначні імена в світовій медицині / Г. Ю. Аронов, О. А. Грандо, М. Б. Мирський та ін.: О. А. Грандо (ред.). – К.: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с.
6. Бенюк Н. Історія фармації Галичини (XIII–XX ст.) / Наталя Бенюк. – Львів, 1999. – 215 с.
7. Білай В. Й. Данило Кирилович Заболотний / В. Й. Білай. – К.: Наукова думка, 1979. – 85 с.
8. Биша М. Физиологические исследования о жизни и смерти: С прим. пер. и со ст. «О жизни, трудах и значении Биша» / Пер. с фр. П. А. Бибииков / Мари Франсуа Ксавье Биша. – СПб.: Тип. И. И. Глазунова, 1865. – LVIII, 458 с.
9. Блинкин С. А. Героические будни медиков / С. А. Блинкин. – М.: Медицина, 1980. – 192 с.
10. Бобров О. Е. Антология интриг и предательства в медицине / О. Е. Бобров. – Донецк: Издатель Заславский А. Ю., 2009. – 272 с.
11. Болтарович З. Є. Українська народна медицина. Історія і практика / З. Є. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
12. Болтарович З. Народне лікування українців Карпат: кінець XIX – початок XX століть. – К., Наукова думка, 1980.
13. Бородин Н. К. Д. С. Самойлович (1742–1805) / Н. К. Бородин. – М.: Медицина, 1985. – 96 с.
14. Бородулин Ф. Р. История медицины / Ф. Р. Бородулин. – М.: Медгиз, 1961. – 254 с.
15. Бурчинский Г. И., Передерий В. Г. Киевская школа терапевтов / Г. И. Бурчинский, В. Г. Передерий. – К.: Вища школа, 1991. – 114 с.
16. Васильев К. Г. Д. К. Заболотний (1866 – 1929) / К. Г. Васильев. – М.: Медицина, 1986. – 103 с.
17. Везалий А. О строении тела, пер. с латин., т. 1—2 / А. Везалий. – М., 1950–1954.
18. Верхратський С. А. Історія медицини / С. А. Верхратський. – К.: Вища школа, 1974. – 336 с.

19. Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини / С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. – К., 1991. – 432 с.
20. Видатні імена у світовій медицині / За ред. О. А. Грандо. – К.: РВА «Тріумф», 2001. – 320 с.
21. Византийский медицинский трактат XI – XIV вв. (по рукописи Cod. Plut. VII. 19 Библиотеки Лоренцо Медичи во Флоренции) / Пер. с давнегр. вступ. ст., комментарий, указатели Г. Г. Литаврина. – СПб, Алетейя, 1997.
22. Вілланова А. де. Салернський кодекс здоров'я / Переклад з латинської, передмова і коментарі А. О. Содомори / Арнольд де Вілланова. – Львів: Вид-во ЛШБФ «Медицина і право», 2011. – 64 с.
23. Воронцов Д. С., Нікітін В. М., Серков П. М. Нариси з історії фізіології на Україні / Д. С. Воронцов, В. М. Нікітін, П. М. Серков. – К., 1959. – 256 с.
24. Гален К. О назначении частей человеческого тела / Пер. с древнегр. С. П. Кондратьева, под. ред. и с примеч. В. Н. Терновского, вступ. ст. В. Н. Терновского и Б. Д. Петрова / Клавдий Гален. – М.: Медицина, 1971. – 555 с.
25. Гарвей В. Анатомическое исследование о движении сердца и крови у животных. Пер. с латин. / Вильям Гарвей. – М.: Изд-во АН СССР, 1948. – 236 с.
26. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія / Я. Ганіткевич. – Львів: Вид-во НТШ, 2002. – 542 с.
27. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Я. Ганіткевич. – Львів: Вид-во НТШ, 2004. – 368 с.
28. Гезер Г. История повальных болезней. В 2-х частях / Пер. с нем. / Г. Гезер. – Спб.: Типография Министерства Внутренних Дел, 1867. – VI, IV, 423 с. + IV, 224, 48, 21 с.
29. Гиппократ. Избранные книги / Гиппократ. – М.: Сварог, 1994. – 736 с.
30. Глязер Г. Драматическая медицина. Опытты врачей на себе. Перевод с нем. Изд. второе. / Гуго Глязер. – М.: Молодая гвардия, 1965. – 216 с.
31. Глязер Г. О мышлении в медицине / Пер. с нем. / Гуго Глязер. – М.: Медицина, 1969. – 268 с.
32. Головка О. Ф., Головка В. О. Історія медицини Поділля (кінець XVIII – початок ХХ ст.). – Вінниця, 2000.
33. Голяченко О. М. Лікарі Вінничини / О. М. Голяченко. – Тернопіль: Лілея, 1999. – 144 с.
34. Голяченко О. М., Ганіткевич Я. В. Історія медицини / О. М. Голяченко, Я. В. Ганіткевич. – Тернопіль: Лілея, 2004. – 248 с.
35. Грандо О. Подорож у минуле медицини / О. Грандо. – К.: РВА «Тріумф», 1995. – 175 с.
36. Грандо О. А. Визначні імена в історії української медицини / О. А. Грандо. – К.: РВА «Тріумф», 1997. – 336 с.

37. Грибанов Э. Д. Медицина в символах и эмблемах / Э. Д. Грибанов. – М.: Медицина, 1990. – 208 с.
38. Гунько В. М. та ін. Брати Прохор та Яким Чаруковські – лікарі й вчені / В. М. Гунько, В. П. Мегедь, І. Б. Марцінковський, Я. Ф. Радиш // Лікарська справа. Врачебное дело. – 2005. – № 8. – С. 89 – 92.
39. Дейнека І. Я., Мар'єнко Ф. С. Короткі нариси з історії хірургії в Українській РСР / І. Я. Дейнека, Ф. С. Мар'єнко. – К.: Здоров'я, 1968. – 255 с.
40. Думка М. С. Про медицину Скитів / М. С. Думка. – К.: Держмедвидав УРСР, 1960. – 116 с.
41. Ермилов В. С. Медицинское страхование в Южной Украине (1890–1930-е годы) / В. С. Ермилов / Под ред. проф. Б. П. Криштопы; предис. проф. М. Б. Мирского. – Николаев : МП «Возможности Киммерии», 1997. – 218 с.
42. Єрмілов В. С. Громадська медична допомога Півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): популяризація та впровадження наукової медицини : монографія / В. С. Єрмілов. – Миколаїв, Видавець Ірина Гудим, 2014. – 596 с.
43. Єрмілов В. С. Земська медична опіка дітей в Херсонській губернії / В. С. Єрмілов // Вісник Черкаського університету. – Серія історичні науки, № 22 (355), 2015. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. – С. 101–107.
44. Єрмілов В. С. Чорноморський флот у період російсько-турецької війни 1828 – 1829 років: епідемічні загрози / В. С. Єрмілов // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Миколи Шитюка. – № 2 (42), листопад 2016. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 88–93.
45. Заблудовский П. Е. История отечественной медицины / П. Е. Заблудовский. – М., 1960–1971.
46. Заблудовский П. Е. Возникновение медицины в человеческом обществе. – М.: Медгиз, 1955. – 275 с.
47. Замовляння / Упоряд., передмова, примітки М. К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2007. – 124 с.
48. Ісаєвич Я. Юрій Дрогобич / Ярослав Ісаєвич. – К.: Молодь, 1972. – 121 с.
49. Історія української медицини. Матеріали конференції. Всеукраїнське лікарське товариство. – К., 1995. – 74 с.
50. Історія фармації України. – Харків: Прапор-Вид-во «Укрфа», 1999. – 800 с.
51. Ибн Сина (Авиценна). Канон врачебной науки. Пер. с араб.: В 5 кн. / Ибн Сина. – Ташкент: Фан, 1954 – 1960.
52. История медицины (Материалы к курсу истории медицины) / Под ред. Б. Д. Петрова. – Т. 1. – М.: Медгиз, 1954. – 283 с.
53. История медицины: Очерки / Л. Т. Малая, В. Н. Коваленко, А. Г. Каминский, Г. С. Воронков. – К.: Лыбидь, 2003. – 423 с.

54. Кавецький Р. Є., Балицький К. П. Вклад учених АН УРСР в розвиток медицини / Р. Є. Кавецький, К. П. Балицький / Відп. ред. О. Ф. Макарченко. – К., 1957. – 104 с.
55. Коваленко В. М., Камінський О. Г. Академік М. Д. Стражеско і розвиток вітчизняної кардіології та ревматології / В. М. Коваленко, О. Г. Камінський. – К.: МОРІОН, 2001. – 86 с.
56. Коваленко В. М., Корнацький В. М. Академік Стражеско та сучасність / В. М. Коваленко, В. М. Корнацький. – К.: Четверта хвиля, 2006. – 256 с.
57. Ковнер С. История древней медицины / С. Ковнер. — К., 1878–1888. — Вып. 1–3.
58. Криштопа Б. П., Дяченко М. О. Знамениті та ювілейні дати історії медицини України / Б. П. Криштопа, М. О. Дяченко. – К., 1993. – 14 с.
59. Ладный И. Д. Ликвидация оспы и предупреждение ее возврата / И. Д. Ладный. – М.: Медицина, 1985. – 224 с.
60. Лахтин М. Ю. Этюды по истории медицины. / М. Ю. Лахтин. — М.: Унив. тип, 1902. – [2], IV, 191 с.
61. Литвинов А. В. та ін. Нобелевская плеяда медицинских открытий / А. В. Литвинов, И. А. Литвинова, В. Ю. Кульбакин. – М.: МЕДпресс-информ, 2011. – 288 с.
62. Лихтенштейн Е. И. Помнить о больном / Е. И. Лихтенштейн. – К.: Вища школа, 1978. – 176 с.
63. Маєвська Н. К. Медична служба в партизанських з'єднаннях України (1941 – 1945 рр.) / Н. К. Маєвська. – К.: Здоров'я, 1972. – 179 с.
64. Марцінковський І. Історико-медичне дослідження стану здоров'я та причини смерті Т. Г. Шевченка у контексті розвитку медичної науки ХІХ–ХХІ століть / Ігор Марцінковський. – Миколаїв: НУК, 2014. – 296 с.
65. Марцінковський І. Б. Хвороба і смерть Богдана Хмельницького / І. Б. Марцінковський // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2006. – № 4. – С. 100 – 102.
66. Марцінковський І. Б. Хвороби та причини смерті видатних митців і науковців ХVІІІ–ХІХ ст. / І. Б. Марцінковський // Лікарська справа. Врачебное дело. – 2007. – С. 102 – 109.
67. Марцінковський І. Б. Три долі українських лікарів. / І. Б. Марцінковський // Український південь у контексті вітчизняної історії : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю утворення Миколаївської області. – Миколаїв-Одеса: ТОВ ВіД, 2008. – С. 36–43.
68. Марцінковський І. Б. Медицина у творчості письменників і художників та імена літературних і міфологічних героїв у практиці лікаря / І. Б. Марцінковський // Лікарська справа. Врачебное дело. – 2008. – С. 103 – 108.
69. Марцінковський І. Б. Ретроспективна клінічна діагностика хвороби і причини смерті Григорія Потьомкіна / І. Б. Марцінковський // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені

- В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Миколаїв : МДУ, 2010. – Вип. 3.29 : Історичні науки. – С. 127 – 136.
70. Марцінковський І. Патологоанатомічні розтини померлих і бальзамування тіл у запорозьких козаків / Ігор Марцінковський // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : збірник наукових праць / Бібліотечка «Часи козацькі». – Вип. 22, частина І. – Київ-Нікополь, 2013. – С. 215 – 218.
 71. Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні / Під ред. К. Ф. Дупленка. – К.: ДМВ УРСР, 1957. – 382 с.
 72. Матеріали до історії української медицини. Видання УЛТПА. Т. 1. Гол. ред. Василь Плющ. – Нью-Йорк-Мюнхен, 1975. – 336 с.
 73. Матеріали до історії української медицини. Видання УЛТПА. Т. 2. Гол. редкол. Павло Джуль. – Чикаго, 1988. – 298 с.
 74. Медицина в Україні. Видатні лікарі. Кінець XVII – перша половина XIX століть. Біографічний словник / Під ред. Р. Павленко. Випуск 1. – К., 1997. – 240 с.
 75. Медицина в художественных образах: Сб. статей / Сост. и гл. ред. Заблоцкая К. В.. – Донецк: Янтра, 2002.
 76. Медицина в художественных образах: Статьи. Выпуск 2 / Сост. и гл. ред. Заблоцкая К. В.. – Донецк: Национальный Союз писателей Украины, журнал «Донбас», 2003.
 77. Медична опіка в УПА / Ред. Модест Ріпещкий: Літопис Української Повстанської Армії. Т. 23. – Торонто-Львів: Літопис УПА, 1992–1993. – 477 с., Книга 2. Т. 32. – Торонто-Львів: Літопис УПА, 2001. – 581 с.
 78. Мейер-Штейнег Т., Зудгоф К. История медицины. Пер. с нем. / Т. Мейер-Штейнег, К. Зудгоф. – М., 1925.
 79. Мельник М. Н. Естафета подвигу / М. Н. Мельник. – К.: Молодь, 1974. – 301 с.
 80. Менье Л. История медицины. Пер. с фр. / Л. Менье. – М.-Л.: Госиздат, 1926. – 324 с.
 81. Мирский М. Б. Медицина России X–XX вв.: Очерки истории / М. Б. Мирский. — М.: РОССПЭН, 2005. – 632 с.
 82. Могилевський Б. Життя Пирогова / Преклад з рос. Г. Ігнатенко, Ц. Альберт / Б. Могилевський. – К.: Молодь, 1953. – 279 с.
 83. Моримура С. Кухня дьявола. Правда об «отряде 731» японской армии / Перевод с яп. С. В. Неверова; Предисл. М. В. Демченко / Сэйити Моримура. – М.: Прогресс, 1983. – 272 с.
 84. Мороховец Л. З. История и соотношение медицинских знаний / Л. З. Мороховец. – М.: Унив.тип., 1903. – XVI, 391, [1] с.
 85. Мошнич П. С. З історії розвитку педіатрії в Україні / П. С. Мошнич // Медицина дитинства. – Т. 1. – К.: Здоров'я, 1994. – С. 12–43.
 86. Мультиановский М. П. История медицины. – 2-е изд. перераб и доп. / М. П. Мультиановский. – М.: Медицина, 1967. – 271, [1] с.

87. Нариси з історії клінічної інсектології в Україні / За ред. Андрейчика М. А. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 307 с.
88. Нариси історії медицини / За ред. проф. Кухти С. Й. – Львів: Кварт, 2007. – 244 с.
89. Номинский А. П., Попов В. Н. Владимир Петрович Воробьев / А. Н. Номинский, В. Н. Попов. – К.: Наукова думка, 1976. – 278 с.
90. Олеарчик А., Олеарчик Р. Коротка історія медицини / А. Олеарчик, Рената Олеарчик. – Чикаго, 1991. – 160 с.
91. Петленко В. П. Философские вопросы теории патологии. Кн. 1-2 / В. П. Петленко. – Л., 1968–1971.
92. Пиріг Л. Медицина і українське суспільство: Збірка медико-публіцистичних праць / Любомир Пиріг. – К., 1998. – 472 с.
93. Пиріг Л. День за днем... Рік за роком... / Любомир Пиріг. – К.: Світ Успіху, 2015. – 496 с.
94. Порудоминский В. И. Лев Толстой в пространстве медицины / В. И. Порудоминский, под ред. А. М. Вейна. – М.: Изд-во «Эйдос Медиа», 2004. – 456 с.
95. Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти. Кн. 1. (Від початків української державності до 19 століття) / Василь Плющ. – Мюнхен, 1970. – 342 с.; Кн. II. (Дев'ятнадцяте і двадцяте століття). – Мюнхен, 1983. – 372 с.
96. Преданная медицина: Причастность врачей к нарушениям прав человека. – К.: Сфера, 1997.
97. Пундій П. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник / Гол. ред. Я. Ганіткевич. Кн. 1. Естафета поколінь національного відродження. – Львів-Чикаго, 1994. – 327 с.; Кн. 2. Лікарі діаспори та їх діяльність для рідного краю. – Львів-Чикаго, 1996. – 448 с.
98. Радиш Я. Ф. Нариси з історії військової медицини. / Я. Ф. Радиш. – К., 1994. – 61 с.
99. Рамаццини Б. О болезнях ремесленников. Рассуждения / Бернардино Рамаццини; Пер. с лат. В. О. Горенштейна; Прим. П. П. Движкова [и др.] Под ред. А. А. Летавета. – М.: Медгиз, 1961. – 256 с.
100. Рохлин Д. Г. Болезни древних людей / Д. Г. Рохлин. – М.-Л.: Наука, 1965. – 303 с.
101. Салернский кодекс здоровья, написанный в четырнадцатом столетии философом и врачом Арнольдом из Виллановы. – М., 1970.
102. Сало В. М. Растения и медицина / В. М. Сало. – М.: Наука, 1968. – 138 с.
103. Скороходов Л. Я. Краткий очерк истории русской медицины / Л. Я. Скороходов; науч. ред. и коммент. М. В. Супотницкого. — М.: Вузовская книга, 2010. – 430 с.
104. Соболев С. Л. История микроскопа и микроскопических исследований в России в XVIII веке / С. Л. Соболев. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1949. – 608 с.

105. Сорокина Т. С. История медицины. — 9-е изд.. — М.: Издательский центр «Академия», 2009. — 560 с.
106. Спіров М. С. Київська анатомічна школа / М. С. Спіров. — К.: Здоров'я, 1965. — 131 с.
107. Сточик А. М. Избранные лекции по курсу истории медицины и культурологии. Вып. 1. — М.: МГП «Эрус», 1991. — 29 с.
108. Сточик А. М. Избранные лекции по курсу истории медицины и культурологии. Вып. 2. — М.: МГП «Эрус», 1992. — 87 с.
109. Сточик А. М., Затравкин С. Н. Формирование естественнонаучных основ медицины в процессе научных революций 17–19 веков : учебное пособие / А. М. Сточик, С. Н. Затравкин. — М.: Шико, 2011. — 142 с.
110. Ступак Ф. Я. Історія медицини: підручник / Ф. Я. Ступак. — К.: Книга-плюс, 2016. — 176 с.
111. Тарасанов В. М. Символы медицины как отражение врачевания древних народов / В. М. Тарасанов. — М.: Медицина, 1985. — 117 с.
112. Тикотин М. А. Леонардо да Винчи в истории анатомии и физиологии / М. А. Тикотин. — Л.: Медгиз, 1957. — 263 с.
113. Творча спадщина Ібн Сіні та сучасність. — К.: Асканія, 2009. — 376 с.
114. Українські замовляння / Упорядник М. Н. Москаленко; Коментар Марина Новикова. — К.: Дніпро, 1993. — 305 с.
115. Хрестоматия по истории медицины / Сост. Е. Д. Грибанов; под. ред. и примеч. П. Е. Заблудовского. — М.: Медицина, 1968. — 359 с.
116. Циттлау Й. Могло быть и хуже. Истории знаменитых пациентов и их горе-врачей / Йорг Циттлау. — СПб: Питер, 2010. — 224 с.
117. Чазов Е. Здоровье и власть. Воспоминания «кремлевского врача» / Евгений Чазов. — М.: Изд-во «Новости», 1992. — 224 с.
118. Чикин С. Я. Врачи-философы / С. Я. Чикин. — М.: Медицина, 1990. — 384 с.
119. Чиж В. Ф. Болезнь Н. В. Гоголя: Записки психиатра / Сост. Н. Т. Унанянц / В. Ф. Чиж. — М.: Республика, 2001. — 512 с.
120. Шегидин М. Б. Історія медицини та медсестринства / М. Б. Шегидин. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2003.
121. Шибков А. А. Первые женщины-медики России / А. А. Шибков. — М.: Медгиз, 1961. — 117 с.
122. Шишкин О. Красный Франкенштейн. Секретные эксперименты Кремля / Олег Шишкин. — М.: Ультра-Культура, 2003. — 320 с.
123. Шубин Б. Грицман Ю. Люди против рака / Б. Шубин, Ю. Грицман. — М.: Сов. Россия, 1984. — 288 с.
124. Шубин Б. М. Дополнение к портретам (Скорбный лист, или История болезни Александра Пушкина. Изд. 3-е; Доктор А. П. Чехов. Изд. 5-е) / Б. М. Шубин — М.: Знание, 1989. — 256 с.
125. Этингер Л. Страна Анатомия / Лев Этингер. — М.: Сов. Россия, 1982. — 288 с.

126. Яновская М. И. Вильям Гарвей (1578 – 1657) / М. И. Яновская. – М.: Молодая гвардия, 1957. – 173 с.
127. Яновская М. И. Пастер / М. И. Яновская. – М.: Молодая гвардия, 1960. – 364 с.

Електронні ресурси:

128. Сорокина Т. С. История медицины: Учебник. В двух томах. . – М.: Изд. центр «Академия». Режим доступа: www.bibliotekar.ru/423/
129. Сорокина Т. С. История медицины: Учебник.– М.: Изд. центр «Академия». Режим доступа: www.academia-moscow.ru/ftp.../fragment_17389.pdf Режим доступа: <https://www.litmir.me/br/?b=177893>
130. Історія медицини за ред. С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. Режим доступа: vk.com/doc-32372200_216728394?dl.
131. Лисицын Ю. П. История медицины: учебник. Лисицын Ю. П. 2008. Режим доступа: <http://www.studmedlib.ru/book>

12. КОРОТКИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПЕРСОНАЛІЙ З ДИСЦИПЛІНИ

Абу́ Алі аль-Хусейн ібн Абдалла́х ібн Сі́на, латинізоване — *Авіце́нна*, (980 – 1037) — перський вчений-енциклопедист, філософ, лікар, хімік, астроном, теолог, поет. Вважається найвпливовішим поліматом Золотої доби ісламу.

Алхі́мія — це загальна назва систем трансформації людини, що засновані на метафорі хімічних перетворень та використанні хімічних сполук, а також спроб отримання дорогоцінних металів, еліксирів, філософського каменю, універсального розчинника, питного золота та інших речовин, які начебто володіють дивовижними властивостями.

Анімі́зм (від лат. *anima* — душа, *animus* — дух) — віра в те, що предмети, природні явища, тварини або люди ніби наділені душею. У теорії релігії концепція духовного домінує над концепцією матеріального: наприклад, душа, як безтілесна копія тіла, може існувати самостійно як при житті, так і після нього. Анімізм це також вірування первісних людей, віра в існування духів, одухотворення сил природи, тварин, рослин і предметів, приписування їм розуму, дієздатності й могутності.

Апте́ка (гр. *αποθήκη* — *комора*) — медично-фармакологічний заклад, що виготовляє і відпускає ліки за рецептами, продає готові лікувальні засоби, які дозволено відпускати без рецепта, лікувальні мінеральні води, перев'язувальні матеріали, предмети догляду за хворими та інші медичні вироби.

Аскле́пій (від гр. *Ασκληπιός*, також **Ескулап** від лат. *Aesculapius*) — легендарний бог лікування, син Аполлона й Короніди. За легендою він навчився мистецтва лікування від кентавра Хірона, міг навіть воскрешати мертвих.

Асклепiон – один із найзнаменитiших храмiв Пергама, присвячених культу Асклепiя. Колони асклепiону прикрашали змiями, якi стали символами медицини. Асклепiони за Давньої Грецiї були мiсцями, де лiкувалися недужi.

Веди — священнi тексти iндуїзму, складенi 3-4 тисячi рокiв тому в Стародавнiй Iндiї упродовж перiоду, який називають ведичним. Мовою Вед є ведичний санскрит. За вiруваннями iндусiв створення Вед приписується Брахмi. У сучасному iндуїзми деякi з пiснеспiвiв Вед досi мають ритуальне значення. Фiлософськi та релiгiйнi школи Iндiї подiляються на ортодоксальнi — тi, що визнають авторитет Вед, i неортодоксальнi — тi, якi його вiдкидають. Веди складаються з 4-х частин: Рiгведи — Веди гiмнiв; Самаведи — Веди пiсень; Яджурведи — Веди жертвоприношень; Артхарваведи — Веди заклинань.

Везалiй Андреас (лат. *Andreas Vesalius*; 1514, Брюссель — 1564, острiв Занте) — творець сучасної анатомiї як науки. Першим дав опис тiла людини побудований на докладному анатомуванні людських трупiв i перший розробив у деталях правильну методику секцiї.

Вiзантiйська iмперiя — середньовiчна держава, схiдна частина Римської iмперiї.

Вiруси (вiд лат. *virus* — отрута) — неклiтиннi форми живих органiзмiв, якi складаються з нуклеїнової кислоти (ДНК або РНК) i бiлкової оболонки, зрiдка включаючи iншi компоненти (ферменти, лiпиднi оболонки тощо).

Вiталiзм — доктрина, згiдно якої живi органiзми докорiнно вiдрiзняються вiд неживих предметiв тому, що складаються з нефiзичних елементiв або керуються iншими принципами – «силами життя» (лат. *vis vitalis*). Вiталiзм був популярною медичною теорiєю в епоху Просвiтництва, але втратив наукове пiдґрунтя в ХІХ столiтті. Сучасна наука вiдкидає доктрину вiталiзму. Вважається, що принципової рiзниці мiж живим та неживим немає, а живi органiзми пiдпорядковуються тим ж фiзичними законами, що й уся природа. Одним з нарiжних каменiв вiталiзму було переконання, що в живих органiзмах виробляються особливi органiчнi речовини, якi неможливо було синтезувати штучно, в лабораторних умовах. Пiсля того, як 1828 р. Фрiдрiх Велер синтезував сечовину з цiанату амонiю виникли сумнiви щодо iснування якоїсь «життєвої сили».

Всесвiтня органiзацiя охорони здоров'я (ВООЗ, англ. *World Health Organization (WHO)*) — спецiалiзована установа Органiзацiї Об'єднаних Нацiй, яка опiкується проблемами охорони здоров'я у свiтовому масштабi. Штаб-квартира розташована у Женевi. До складу ВООЗ на 2016 рiк входить 194 країнi.

Гален (гр. *Γαληνός*), чи **Гален Пергамський**, часто використовується латинiзована форма iменi **Клавдiй Гален** (лат. *Claudius Galenus*; 129 або 131, Пергам — близько 200) — давньогрецький лiкар, хiрург i фiлософ римської доби.

Гарвей Вiльям (англ. *William Garway*; 1578 — 1657) — англiйський лiкар, анатом i природознавець, засновник сучасної фiзiологiї та ембріологiї. Створив вчення про кровообiг, зокрема довiв, що серце є активним м'язовим осередком кровообiгу i що кров рухається в одному напрямi по замкненiй системi кровоносних судин.

Герофіл (гр. *Ηρόφιλος*, кінець IV — перша половина III століття до н. е.) — давньогрецький анатом і хірург. Першим почав проводити систематичні розтини трупів людини для вивчення анатомії.

Гігієа, Гігея (гр. *Υγιεία*) — легендарна богиня здоров'я, дочка Асклепія й Епіюни (варіант: дружина Асклепія, від якого народила кількох дітей).

Гіппократ із Косу (гр. *Ιπποκράτης*; бл. 460 до н. е. — бл. 370 до н. е.) — грецький лікар золотої доби Афін (Класична Греція), який вважається однією з найвизначніших осіб в історії медицини. На знак визнання його значного внеску для розвитку медицини, зокрема за створення Гіппократової школи медицини, Гіппократа називають «батьком сучасної медицини». Створена ним інтелектуальна школа здійснила революцію медицини Стародавньої Греції, встановивши її як окремішню від теургії та філософії наукову дисципліну та, відповідно, як окремий фах.

Госпіталь (лат. *hospitālis* — привітний, гостинний) — заклад, де розміщувалися у XI–XII століттях хворі й немічні, в якому надавалися лікувальні послуги, притулок на певний час. За необхідності паломники могли отримати фінансову допомогу, захист від переслідувань тощо. Створенням мережі госпіталів в Європі та на Близькому Сході опікувався лицарський Орден госпітальєрів (іоаннітів).

Госпітальні школи – вищі медичні навчальні заклади, які готували лікарів.

Громадське здоров'я (англ. *Public health*) — це наука та практика попередження захворювань, збільшення тривалості життя і зміцнення здоров'я шляхом організованих зусиль суспільства.

Система громадського здоров'я — комплекс інструментів, процедур та заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного й працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства. Воно включає міждисциплінарні підходи епідеміології, біостатистики і охорони здоров'я, а також такі важливі галузі як гігієна довілля, здоров'я населення, психогігієна, безпека руху, економіка охорони здоров'я, державна політика, психічне здоров'я, страхова медицина, безпека та гігієна праці тощо.

Сучасне громадське здоров'я — це робота багатопрофільних бригад громадського здоров'я, включаючи лікарів, що спеціалізуються в галузі громадського здоров'я, комунальної медицини, інфекційних захворювань, психологів, епідеміологів, біостатистів, медичних мікробіологів, посадових осіб із санітарного стану навколишнього середовища, інспекторів громадського здоров'я, фармацевтів, стоматологів, медсестер за напрямком громадського здоров'я, дієтологів і нутриціологів, ветеринарів, інженерів громадського здоров'я, юристів у галузі громадського здоров'я, соціологів, спеціалістів з розвитку громад, експертів комунікації, спеціалістів з біоетики тощо.

Дрогобич Юрій, при народженні **Юрій Михайлович Донат-Котермак**, до XX століття відомий як **Джорджіо да Леополлі** (лат. *Georgius Drohobicz de Russia*; 1450 — 1494) — відомий вчений епохи Відродження, освітній діяч, поет, філософ, астроном, астролог. Доктор медицини та філософії. Ректор медицини і

вільних мистецтв Болонського університету, професор і віце-канцлер Істрополітанської академії у Братиславі, професор Краківського Ягелонського університету. Перший український автор друкованої книжки.

Епідемія (від гр. *επί* — «серед» і гр. *δemos* — «народ») або **пошесть** — тип захворювання, яке є новим для даної популяції протягом періоду збереження імунної «пам'яті» та поширюється зі швидкістю, що значно перевищує очікувану, засновуючись на попередньому досвіді (тобто, числі нових випадків за одиницю часу).

Історія медицини – галузь історичної науки і окремий предмет викладання у вищих медичних школах, що вивчає науковий, суспільний та технологічний розвиток медицини, покладаючись при цьому на письмові та матеріальні свідчення минулих подій.

Клонування — біотехнологічний процес створення ідентичних копій (тиражування) організмів або інших об'єктів у біології, яке здійснюють не статевим шляхом на рівнях: молекулярному (рекомбінантних молекул ДНК), клітинному (виведення популяції клітин) та організмів.

Клятва Гіппократа — присяга, авторство якої приписують «батькові медицини» Гіппократу, виражає основоположні морально-етичні принципи поведінки лікаря, а також загальнозживана назва присяги, принесеної кожним, хто збирається стати медиком. Вітчизняні лікарі складають Клятву лікаря України.

Лазарет (фр. *lazaret*) – лікувальний заклад при військових частинах або військових з'єднаннях, призначений для стаціонарного лікування недужих (поранених), які не потребують тривалого і спеціалізованого лікування, а також для тимчасової ізоляції хворих до їх направлення в госпіталь. Термін походить від середньовічних назв притулків для бідних і хворих на проказу за іменем святого Лазаря, прокаженого старця в євангельській притчі.

Магія (лат. *magia*, з гр. *μαυεία* — «чаклунство», «чарівництво», «ілюзія») або **чари** — сукупність прийомів і обрядів, що здійснюються з метою вплинути надприродним шляхом на явища природи, тварин або людину.

Медицина — галузь наукової та практичної діяльності, що вивчає нормальні та патологічні процеси в організмі людини, різноманітні хвороби, патологічні стани, методи їх лікування, запобігання та зміцнення здоров'я людини. Слово «медицина» походить від словосполучення лат. *ars medicina* — «лікувальне мистецтво», «мистецтво зцілення» і має той самий корінь, що й дієслово лат. *medeor* — «зціляю».

Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця — міжнародний гуманітарний рух, в якому беруть участь близько 97 мільйонів добровольців у всьому світі. Метою діяльності руху є захист людського життя та здоров'я, запобігання людським стражданням та їх полегшення, незалежно від раси, релігійних та політичних поглядів. Складовими частинами руху є: Міжнародний комітет Червоного Хреста; Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця; Національні товариства Червоного Хреста та Півмісяця.

Мікроб – мікроскопічний одноклітинний організм, видимий лише під мікроскопом; бактерія.

Монастирська медицина — лікування прихожан та інших страждених ченцями або черницями, які оволоділи певними знаннями, у спеціальних приміщеннях на території монастирів.

Нобелівська премія (англ. *Nobel Prize*) — одна з найпрестижніших міжнародних премій, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження, революційні винаходи або значний внесок у культуру чи розвиток суспільства. Нобелівська премія присуджується щорічно за досягнення у таких галузях: Фізика — з 1900 р., Швеція; Хімія — з 1900 р., Швеція; Медицина або фізіологія — з 1900 р., Швеція; Література — з 1900 р., Швеція; Захист миру — з 1900 р., Норвегія.

Пастёр Луї (фр. *Louis Pasteur*; 1822 — 1895) — видатний французький мікробіолог і хімік. Пастер відкрив мікробіологічну суть бродіння і багатьох хвороб людини, став разом з Фердинандом Коном та Робертом Кохом одним з основоположників мікробіології та імунології.

Первісне суспільство – тривалий період в історії людства: від початкового етапу становлення людини й суспільства і до виникнення перших цивілізацій та до винаходу писемності, після чого з'являється можливість історичних досліджень.

Середньовіччя — період європейської історії від V століття (падіння Римської імперії і Великого переселення народів) до епохи Відродження та Реформації, кінець XV століття — початок XVI століття.

Світова федерація українських лікарських товариств (*СФУЛТ*, англ. *World Federation of Ukrainian Medical Associations, WFUMA*) — професійно-громадська організація українських лікарів, створена 1977 року з ініціативи Українського Лікарського Товариства Північної Америки.

СФУЛТ — створено для сприяння охороні й зміцненню здоров'я народу України, розвиток вітчизняної науки, участь у вирішенні медичних проблем, сприяння професійному зросту медичних працівників, їх правовому та соціальному захисту. СФУЛТ є ініціатором проекту «Сітка лікарів», партнером якого є Програма «Від лікарні до лікарні». Основним завданням «Сітки лікарів» є розвинення міжнародних зв'язків українських лікарень та покращення надання медичної допомоги в сільській місцевості. СФУЛТ бере активну участь у розвитку телемедицини в Україні. Крайові організації СФУЛТ існують в Австралії, Австрії, Болгарії, Великобританії, Німеччині, Польщі, Російській Федерації, Словаччині, США, Україні, Чехії.

Стародавній світ — термін, що описує історію людства з початку писаної історії до Середньовіччя. Входять: стародавні міста-держави Межиріччя, Стародавній Єгипет, Стародавня Індія, Стародавній Китай, Стародавня Греція, Стародавній Рим.

Схоласстика (від *школа*) — панівний у середньовічній Європі філософський і педагогічний метод.

Таб́у (від полінезійського слова *tapu* або *tabu*, що означало —*заборона*) — негативні приписи (категоричні заборони) на різні дії людей, порушення яких

повинно спричинити відповідні санкції. Виникли і сформувалися на соціальній, магічній і релігійній основі в період первісного суспільства, у якому вони регламентували і регулювали життя індивідів і груп (родини, роду, племені та ін.).

Тотемізм (одж. *ot-totem* — його рід) — віра в існування кровно-родинного зв'язку між групами людей і тотемом.

Університет (нім. *Universität*, від лат. *universitas* — «сукупність», *universitas magistrorum et scholarium*-сукупність, об'єднання тих, хто вчить, і тих, хто навчається) — автономний вищий навчальний заклад, тип якого виробився в Європі за Середньовіччя. В університеті об'єднуються низка факультетів для підготовки фахівців високої кваліфікації з точних, природничих і гуманітарних наук.

Фетишизм (фр. *fetichisme*) — одна із ранніх та більш примітивних форм релігійних вірувань; поклоніння предметам неживої природи — фетишам, які нібито наділені чудодійною силою. Яскравим прикладом фетишизму у сьогоденні є носіння різноманітних амулетів, оберегів, ідолів, тощо.

Харáппська цивілізація або **Індська цивілізація** (5000 — 1900 р. до н. е.) — стародавня цивілізація, археологічні свідчення про яку знаходять здебільшого в долині річки Інд на території сучасного Пакистану. Роль, яку вона відіграла в становленні сучасної індійської культури, станом на початок ХХІ сторіччя не цілком встановлена.

Українське лікарське товариство («Руське лікарське товариство») — професійне товариство лікарів-українців. Засноване 1910 року в Львові з метою піклування здоров'ям українського населення, оборони професійних інтересів і піднесення знань лікарів. У липні 1990 р. д-р Юрій Дашо і д-р Юрій Гаврилюк завершили роботу по правовій реєстрації УЛТ і з рук голови Львівського обласного виконавчого комітету Степана Давимуки отримали зареєстрований Статут УЛТ.

Ятрофізика, іатрофізика (від гр. лікар і фізика), іатромеханіка — напрям в медицині, що виник у країнах Західної Європи у ХVІ–ХVІІІ ст.; пояснював усю діяльність організму законами фізики (механіки); збагатив медицину новими відомостями про функції організму, а для їх визначення було запропоновано ряд приладів. Розвиткові ятрофізики сприяли праці італійських вчених С. Санторіо, Д. Бореллі, а також А. Везалія, У. Гарвея та ін.

Ятрохімія (від гр. *ιατρός* — лікар) — напрям у природничих науках та медицині ХVІ–ХVІІІ ст., представники якого розглядали процеси, що відбуваються в організмі, як хімічні явища, хвороби — як результат порушення хімічної рівноваги і ставили задачу пошуку хімічних засобів їхнього лікування. Творцем і яскравим представником ятрохімії був Парацельс.